

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ
І ОРДЭНА ПРАЦОУНАГА ЧЫРВОНАГА СЦЯГА
СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЯ АКАДЭМІЯ

АДДЗЕЛ КУЛЬТУРЫ ГОРАЦКАГА РАЙВЫКАНКАМА
ГОРАЦКІ ГІСТОРЫКА-ЭТНАГРАФІЧНЫ МУЗЕЙ

ПЕРШЫЯ ГАРЭЦКІЯ ЧЫТАННІ

ТЭЗІСЫ ДАКЛАДАЎ І ПАВЕДАМЛЕННЯЎ

(г. Горкі, 16—18 сакавіка 1992 г.)

ІДЭЙНА-МАСТАЦКАЕ НАВАТАРСТВА ЗАПІСАК МАКСІМА ГАРЭЦКАГА
"НА ІМПЕРЫЯЛІСТЫЧНАЙ ВАЙНЕ"

Т.Тарасова г. Мінск

Беларуская літаратура пачатку ХХст., перш за ўсё проза, мела значных набыткаў у мастацкім адлюстраванні тэмы вайны, тэмы чалавека на вайне. Што датычыць суседніх літаратур, то яны ў распрацоўцы пазначанай тэмы пайшлі далёка наперад. Напрыклад, руская проза мела ў сваім актыве шэраг выдатных твораў тыпу "Севастопольскіх расказаў" Л.Талстога. М.Гарэцкі стаў адным з пачынальнікаў у гэтай галіне. Будучы непасрэдным удзельнікам крывавай бойкі 1914--1918г., ён стварыў глыбока рэалістычныя творы: "Літоўскі хутарок", "Рускі", "На этапе", дакументальна-мастацкія запіскі "На імперыялістычнай вайне". Усе яны вызначаюцца высокай мастацкай культурай і антываеннай накіраванасцю. Вядома, вайна перашкодзіла М.Гарэцкаму заняцца толькі літаратурнай дзейнасцю. "Мне шкода было загубленага часу, загубленых маладых сіл", -- прызнаваўся пісьменнік у дзённіку, але вайсковая служба не была для мастака марна страчанымі гадамі, яна ўсёй сукупнасцю свайго жорсткага вопыту паўплывала на фарміраванне яго індывідуальнасці, выклікала вострую антываенную накіраванасць творчасці, сфарміравала ў ім сапраўднага гуманіста.

Асабліва значным творам М.Гарэцкага аб першай сусветнай вайне з'яўляюцца дакументальна-мастацкія запіскі "На імперыялістычнай вайне". Вопыт іншых літаратур, вопыт папярэднікаў быў для яго, вядома, моцнай падтрымкай, але кожная нацыянальная літаратура павінна ісці сваім шляхам. Таму перайманне ўжо зробленага іншымі мастакамі слова асуджае літаратуру на эпігонства. М.Гарэцкі, абавіраючыся на талстоўскія традыцыі, стаў на шлях актыўнага творчага пошуку. Чужы вопыт не перашкодуе пісьменніку ў яго імкненні самастойна разабрацца ў такой складанай, супярэчлівай з'яве, як вайна. У чым жа бачыцца нам мастацкае наваатарства М.Га-

рецькага як аўтара запісак "На імперыялістычнай вайне"?

У тым, што пісьменнік здолеў па-мастачку пераканальна раскрыць антынародны, антыгуманны характар вайны, паказаць, як правяралася сутнасць чалавека-працаўніка ва ўмовах пастаяннай небяспекі, калі рашэнне нават самага прыватнага пытання часта ператвараецца ў рашэнне пытання аб жыцці і смерці, закрануць глыбокія маральныя праблемы.

У дакументальна-мастачкіх запісках увага пісьменніка засяроджана на тым, каб праўдзіва выявіць твар вайны, шматбаковы і супярэчлівы. Тут і непатрэбныя ахвяры, і геройскія подзвігі, салдацкі-героі і дззерціры, штабныя кар"ерысты і сумленныя афіцеры. Праз канкрэтныя вобразы людзей -- сялян, царскіх афіцэраў, мяшчан -- аўтар паказвае адносіны да вайны розных сацыяльных груп. Шырока намалявана ў запісках франтовае жыццё -- баі, знеходжанне ў акапах, артабстрэлы. Вайна ў М.Гарэцкага паказана без прыхарашвання, без награватвання жахаў, але твар яе агідны і непрэемны. Думкі аб трагічным лёсе чалавека на вайне -- галоўны прадмет разваг аўтара. Яго твор прасякнуты гуманістычнай страснасцю, у ім гучыць ідэя абароны чалавека, пафас непрыймальнасці вайны. Тут дакладна адлюстраваны складаны комплекс чалавечых пачуццяў, накіраваных супраць забойства, гвалту, рабаўніцтва. Мастак не ўбачыў у вайне маральнага стымулу да самавыяўлення чалавека, да ідэальнага раскрыцця яго фізічных і маральных магчымасцей.

Марная гібель соцён, тысяч людзей, голад, холад, духоўнае спусташэнне, здаецца, здольны расчалавечыць чалавека, маральна яго знішчыць. Але крывавы молах вайны не здольны гэта зрабіць -- да такога вываду прыходзіць М.Гарэцкі ў запісках. На свае вочы пісьменнік пераканаўся, што вайна бяссільна змяніць чалаве-

чужо прыроду.

Неабходна падкрэсліць, кніга "На імперыялістычнай вайне" менш за ўсё нагадвае сацыяльна-палітычны трактат, публіцыстычнае выкрыццё вайны як усенароднай трагедыі. Вартасць "запісак" перш за ўсё ў тым, што аўтарская антываенная, антымілітарская канцэпцыя выяўляецца, як і належыць мастацкаму твору, праз лёс канкретных герояў, праз выяўленне ўнутранага свету ўдзельнікаў крывавай бойні, іх роздумаў і памкненняў. М.Гарышкаму ўдалося стварыць пераг запамінальных вобразаў, ад радавога салдата да афіцэра, паказаць іх асабістае ўспрыманне вайны. Для большасці ўдзельнікаў вайна -- гэта цяжкае выпрабаванне на чалавечнасць. Пісьменнік не ідэалізуе салдата, яго герой бывае грубым, жорсткім, часам можа пайсці на марадзёрства. Абставіны спрыяюць абясчашчванню духоўнага пачатку. І шмат хто сапраўды аказваецца схвярай абставін, падпарадкоўваецца ім, страчвае пачуцці дабрыні, спагадлівасці, міласэрнасці. Але Гарышкі-мастак не задавальняецца канстатацыйнай воль гэтага разбуральнага ўздзеяння вайны на чалавека.

Кніга "На імперыялістычнай вайне" пісалася не з чужых слоў. М.Гарышкі бачыў на ўласныя вочы праявы сапраўднай чалавечнасці, самазхвярнасці, здолеў яскрава адлюстравань іх праз лёс канкретных людзей, адарваных ад мірных спраў, прымушаных пераносіць усе цяжкасці акупнага жыцця. Селянін у творы пісьменніка, трапіўшы на фронт, у душы па-ранейшаму застаецца працаўніком, думкі яго ляжыць "пад родным страхі, на сваю гёплую печ, да гетых шчаслівых нахамірных дзён, дзе ёсць святло і цяпло ў хане. Лятуць з поля смерці, з тых спадзённых ам, з бяскожнага няшчасна дзён. Лятуць..." Хатнія ўспаміны, клопат пра блізкіх і родных захоўваюць патрэбу жыць, сапраўды іх душы, высвечваюць сапраўдныя вартасці чалавечнасці.

чай натуры.

Раскрываючы тэму вайны, М.Гарэцкі не задаволіўся толькі адлюстраваннем акупнага, фронтавога жыцця. Ён павёў свайго героя ў шпіталь, потым у вёску, паказаў трагедыю вайны для мірных жыхароў, дзяцей, старых. Гэтым ён даў новы зрэз сацыяльнай рэчаіснасці, паказаў адносіны да вайны прадстаўнікоў розных сацыяльных груп, класаў. Без гэтага вобраз вайны быў бы няпоўны, аднабаковы.

Праўдзіва маючы злавесны твар вайны, М.Гарэцкі не ўпускае з-пад увагі нацыянальныя аспекты, комплекс пытанняў, звязаных з лёсам беларускага народа, беларускай нацыі. "А ці вызваліцца мой народ? Што яму дасць гэтая вайна?" "Ці ж Беларусь будзе мень нейкую палётку ад гэтае вайны? Шкада мне цябе, мая бедная, убогая, невучоная і такая багатая творчым духам мужыцкая бацькаўшчына". Задоўга да ваенных падзей пісьменнік усведамляў складанае становішча свайго народа, але вайна па-новаму паставіла нацыянальныя праблемы, абвастрыла пачуццё адказнасці беларускай інтэлігенцыі за лёс народа. Вось гэтае спалучэнне сацыяльных і нацыянальных аспектаў складае яскравую адметнасць "запісак".

"На імперыялістычнай вайне" -- этапны твор не толькі ў творчасці М.Гарэцкага, але і ўсёй беларускай літаратуры. Глыбокі даследчыцкі падыход пісьменніка да ваенных падзей і пастаўленых у сувязі з гэтым сацыяльных і нацыянальных праблем уздымае мастацкую каштоўнасць твора, выяўляе яго аўтара як гуманіста, тонкага псіхолога, глыбокага аналітыка. Вайна -- гэта не толькі жакі і трагедыя, але і выпрабаванне на чалавечнасць. Таму тэма чалавека і вайны закранае вострэяныя праблемы, якія хваляюць чалавецтва і сёння. Сучасная эпоха высвечвае новымі градамі сапраўднаму значны твор вялікага мастака, нягледзячы на тое, што

напісаны ён больш за паўстагоддзя назад. Пытанні, узнятыя ў "за-
пісках" М.Гарэцкага, агульначалавечыя, і для новых пакаленняў
чытачоў твор мастака будзе невычэрпнай крыніцай спасціжэння
чалавека, яго духоўных магчымасцей і маральных выпрабаванняў.